

НОВЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ЯДРО У ПСІЛЬСЬКОМУ ЕКОКОРИДОРІ

Розглядаються аргументи за та проти створення регіонального ландшафтного парку у середній течії річки Псел. Обґрунтовується необхідність створення такої природно-заповідної одиниці.

Ключові слова: географія, ландшафтний парк, ландшафти, екологічне ядро, екологічний коридор.

Актуальність теми. Однією із сучасних тенденцій щодо оптимізації регіональних природно-заповідних мереж є організація територій поліфункціонального призначення, де б поєднувалась охорона ландшафтно-різноманітності на тлі природоохоронної освіти і виховання. До таких об'єктів природнозаповідного фонду в Україні належать національні природні (НПП) та регіональні ландшафтні парки (РЛП).

Постановка проблеми. В межах долинно-річкової системи (ДРС) Псла не створено жодного РЛП та НПП, хоча саме Псел має найбільшу протяжність серед водних артерій Лівобережного Придніпров'я, зокрема Полтавської рівнини та входить до першої десятки річок, що мають найбільшу протяжність в межах східної України.

Формулювання мети і завдань дослідження. Вже не перший рік вирішується питання щодо створення РЛП «Гадяцький», який має включати в себе лісові, лучні та степові ділянки ДРС Псла. В ході проведених заходів згоду на включення своїх територій у проєктований РЛП «Гадяцький» надали всі сільські ради Гадяцького району та Гадяцька міська рада. Був виготовлений необхідний картографічний матеріал та прийняті відповідні управлінські рішення. Однак, державне підприємство «Гадяцьке лісове господарство» не надало згоди на включення певних територій, які знаходяться у Псільському екокоридорі і перебувають у їх віданні, що виключає можливість створення РЛП в єдиних межах.

Викладення основного матеріалу. ДП «Гадяцький лісгосп» наводить ряд аргументів [2] на захист свого рішення щодо незгоди на включення певних територій до проєктованого РЛП «Гадяцький»:

1. Більшість існуючого природно-заповідного фонду лісгоспу була створена у 1992 році без наукових обґрунтувань доцільності створення таких заповідних територій. Переважна більшість лісів даної території створені штучно. Як результат близько 65% ПЗФ не мають взагалі факторів заповідності.

2. На даній площі знаходиться 65% стиглого і перестійного лісу, який є лісовим врожаєм і повинен вибиратися в ході рубок головного користування для забезпечення природно-господарських потреб країни в деревині. У природнозаповідному фонді такі рубки забороняються.

3. При забороні рубок, лісгосп вимушений буде скоротити близько 200 працівників підприємства, які поповнять ряди безробітних району, а пенсійний фонд та бюджет недоотримають значної суми коштів.

4. Найбільш характерно відображають природні ландшафти Гадяцького району землі, що пролягають вздовж річки Хорол. То ж РЛП потрібно створити саме на цій території.

5. РЛП повинні створюватися за рахунок заплавл річок, водно-болотних угідь, які мали б більшу доцільність збереження та відтворення біорізноманіття флори та фауни, а не лише за рахунок земель та лісів державного лісового фонду.

З метою виявлення реального стану ПЗФ Гадяцького району, авторами було досліджено природно-заповідні об'єкти лісового фонду Краснолуцького та Вельбівського лісництв ДП «Гадяцький лісгосп», які в майбутньому мають стати складовою частиною РЛП «Гадяцький» [3, 4]. На основі цих досліджень автори мають свою думку стосовно кожного з наведених вище аргументів.

1. Дійсно, більшість заповідних об'єктів було створено рішенням обласної ради в 1992 році, що дало змогу значно збільшити відсоток заповідних площ Гадяцького району. В той же час, важко сказати, на чому ґрунтується твердження, що 65% заповідних територій лісгоспу не мають факторів заповідності *взагалі*. Більш того, це твердження доповнюється тим, що певна частина лісів має штучне походження, тобто вважається лісовими культурами. Згідно наших досліджень було встановлено, що частка лісових культур від площі лісів ПЗФ Краснолуцького та Вельбівського лісництв не тільки не досягає 65%, а й взагалі не становить більшості (не перевищує 48%).

У Вельбівському лісництві найменший відсоток лісів природного походження має заповідне урочище «Масюкове». Але воно було створене не у 1992 році, а ще у 1979 році як заповідне урочище «Гадяцький бір», яке також має більшу частку лісових культур. «Гадяцький бір» має цінність в екологічному плані, оскільки це єдине місце в Полтавській області, де охороняються регіонально-рідкісні види рослин – ялівець звичайний та синюха голуба. Також тут зростає багато червонокнижних рослин, зокрема любка дволиста та любка зеленоквіткова [5]. Що ж стосується заповідного урочища «Гай-Займи», то воно розташоване в заплаві Псла і, не зважаючи на незначний

відсоток лісів природного походження, має цінне водоохоронне значення. Решта ж ПЗО Вельбівського лісництва мають досить значний відсоток лісів природного походження, причому ботанічна пам'ятка природи «Галочка» (площею 115 га) набула заповідного статусу ще в 1975 році.

Що ж стосується ПЗО Краснолуцького лісництва, які мають увійти до РЛП, то Краснолуцький гай (площею 75 га) є однією з найдавніших пам'яток природи не лише в Гадяцькому районі, а й у Полтавській області (рік заснування – 1969). Решта ж заповідних урочищ, створених в 1992 році, являє собою схилі та байрачні ліси, які виконують важливу водоохоронну функцію. Також варто зауважити, що в лісах Гадяцького району поширена значна кількість не лише покритонасінних червонокнижних та регіонально-рідкісних видів рослин, а й плауни, хвощі, папороті, зокрема – дифазіаструм сплюснутий, плаун колючий, баранець звичайний, хвощ лісовий та зимуючий, страусове перо, щитники австрійський та гребенястий, голокучник дубовий, асплений волосовидний, багатоніжка звичайна [5].

2. Згідно природно-заповідного законодавства, РЛП організуються без вилучення земельних ділянок у їх власників або землекористувачів, які здійснюють свою діяльність у відповідності до загальних вимог природоохоронного законодавства та з додержанням режиму охорони. Також на території РЛП проводиться зонування: заповідна зона, зона регульованої рекреації, зона стаціонарної рекреації, господарська. В останній дозволена господарська діяльність, яка здійснюється з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього середовища. Отже аргумент, що в РЛП будуть заборонені рубки, є безпідставним.

Керівництво лісгоспу занепокоєне тим, що рубки лісу потрібно буде узгоджувати з адміністрацією майбутнього РЛП, а це може призвести до конфліктів. Але, якщо господарська діяльність буде проводитися згідно законодавства, то конфліктні ситуації не виникатимуть. Зараз же лісгосп є одноосібним господарем і досить часто під виглядом тих самих санітарних рубок знищуються десятки гектарів майже півторастолітніх дубів і лип, а на їх місці висаджуються лісові культури, збільшуючи таким чином відсоток площ, які зі слів працівників лісу, не мають факторів заповідності.

3. Твердження, що створення РЛП сприятиме збільшенню числа безробітних та недоотриманню бюджетних коштів є безпідставним, оскільки, як вже зазначалося, господарська діяльність в регіональних ландшафтних парках не заборонена. Навпаки, створення даного ПЗО, при вдалій організації роботи в ньому, сприятиме збільшенню робочих місць та надходженню

бюджетних коштів, так як в зоні регульованої рекреації дозволяється влаштування та обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок, а зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення об'єктів обслуговування відвідувачів парку.

4. Річка Хорол є правою, найбільшою притокою Псла, і прилеглі до неї території дійсно репрезентують ПТК властиві для Гадяцького району. Однак, з наших попередніх досліджень встановлено, що тут слабо представлені піщано-борові ландшафти, які зустрічаються лише фрагментарно [6]. Тому створення РЛП лише на основі ПЗО ДРС Хоролу не сприятиме охороні бореальних та голарктичних видів рідкісних рослин, які здебільшого поширені на боровій терасі Псла.

Разом з тим, не потрібно недооцінювати лісові ПТК ДРС Хоролу, які належать до Краснолуцького лісництва. Адже частка лісів природного походження тут досить значна, і не має жодного заповідного об'єкту, де переважали б лісові культури. До того ж, на окремих ділянках тут росте граб звичайний, який знаходиться на східній межі свого поширення. Зі слів місцевих жителів, в цих лісах може зустрічатися надзвичайно рідкісний для нашої місцевості підсніжник білосніжний. Тому тут частково можна погодитися з аргументами працівників лісгоспу, і, можливо, після більш детальних досліджень створити філіал РЛП «Гадяцький».

5. Ніхто не заперечує цінність заплавної ПТК та водно-болотних угідь. Доцільність створення тут об'єктів ПЗФ незаперечне. Серед таких, що повинні увійти до РЛП «Гадяцький», є: ландшафтний заказник «Пісоцько-Конькове», ботанічний заказник «Зозулинцеві Луки», гідрологічний заказник «Болото Моховате».

Але при створенні ПЗС такого рівня як РЛП, потрібно використовувати ландшафтознавчий підхід і дотримуватися правила збереження функціональної зв'язаності та цілісності долинних ПТК, тобто необхідно враховувати їх каскадно-катенарну метаболічну взаємодію „зверху-вниз” від долинних плакорів (міоцен-пліоценових давніх терас) до річища [7]. В даний час більша частина долинних резерватів не враховує цього системоформуючого чинника. То ж до складу РЛП вкрай важливо включити схилі ліси корінного берега Псла. Адже РЛП мають виконувати не лише функцію збереження представників флори і фауни як окремих природних компонентів, а й функцію охорони природно-територіальних комплексів в цілому.

Висновки. Таким чином аргументи керівництва лісгоспу про недоцільність створення РЛП на базі ПЗО лісового фонду є безпідставними і

повністю, або ж частково не відповідають дійсності. Для пошуку компромісного рішення потрібна взаємодія працівників лісгоспу та прихильників створення РЛП. Автори не заперечують можливості невходження окремих заповідних об'єктів до проєктованого парку, водночас не зменшуючи їх природоохоронної цінності (заповідні урочища «Масюкове», «Лагузин Яр», «Гай-Займи», а також деякі ПЗО Лютенського та Безвіднянського лісництв). Ці об'єкти знаходяться на північній, або південній межі проєктованого РЛП, і їх виключення не порушуватиме цілісності його території. Разом з тим, заказники та заповідні урочища, які знаходяться на правому корінному схилі Псла та його притоки Груні, обов'язково повинні входити до РЛП, не зважаючи на те, що в окремих випадках мають незначний відсоток лісів природного походження. Адже вони виконують важливу водоохоронну функцію і сприяють збереженню ландшафтного різноманіття.

Література

1. Фаріон Ю.М., Чехній В.М. Ландшафтознавчі аспекти створення екомережі України // УГЖ. – 2004. – №3. – С. 36-43.
2. Лист Полтавського обласного управління лісового та мисливського господарства № 06-02/1324 від 28.10.2008 року.
3. Проект організації і розвитку лісового господарства Гадяцького держлісгоспу державного лісгосподарського об'єднання «Полтава ліс» Том 1, Книга 1. – Таксаційний опис Краснолуцького лісництва – Покотилівка : Харківська лісовпорядна експедиція, 2003. – 225 с.
4. Проект організації і розвитку лісового господарства Гадяцького держлісгоспу державного лісгосподарського об'єднання «Полтаваліс». – Том 1, Книга 1. – Таксаційний опис Вельбівського лісництва – Покотилівка : Харківська лісовпорядна експедиція, 2003. – 247 с.
5. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава : Верстка, 2005. – 248 с.
6. Мовчан В.В., Корнус А.О. Особливості ландшафтної структури ключової ділянки в долині середнього Хоролу // Природничі науки. Зб. наук. пр. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 127-135.
7. Нешатаев Б.Н. Принцип функциональной сопряженности региональных природно-территориальных комплексов и природно-заповедных систем // Сучасні проблеми геоecології та раціонального природокористування Лівобережної України: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 160-річчю з дня народження В.В. Докучаєва / Відп. ред. А.О. Корнус – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2006. – С. 36-43.
8. Байрак О.М., Проскурня М.І., Стецюк Н.О. Еталони природи Полтавщини. – Полтава : Верстка, 2003. – 212 с.

Summary

V.V. Movchan, A.O. Kornus. **The New Ecological Cores of River Psel Ecocorridor.**

Arguments are examined after and against creation of regional landscape park in the middle flow of river of Psel. It is grounded necessity of creation of the such naturally-protected unit.

Key words: *geography, landscape park, landscapes, ecological core, ecological corridor.*

Мовчан В.В. Нове екологічне ядро у Псільському екокоридорі / В.В. Мовчан, А.О. Корнус // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. Географічні науки. – 2010. – Вип. 1. – С. 49-53.